

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA
NYHEDSBREV NR. 55, MARS 2020
ISSN: 1904-1233

REDAKTØRENS SPALTE

Kære læsere! Velkommen til marts måneds nyhedsbrev. For tiden er redaktøren særdeles opmuntret af de mange tilgåede og forskelligartede bidrag til Nyhedsbrevet. Ängelholm kommune i Sverige har reageret meget positivt på, at byens nytegnede våben er udnævnt til "Årets nordiske kommunevåben". Danmark og Norden har med Steen Clemensens forsvar af sin disputats fået en ny dr.phil. i heraldik og det er nok værd at lykønske ham med. Og er der fejl i skraveringen i våbenerne i Dronning Margrethe II's begravelsesmonument i Roskilde domkirke? Vi opfordrer til at endnu flere betænker Antti Matikkalas Legat for unge heraldikere. Anttis minde kan næppe hædres bedre end gennem de tiltænkte legater fra de indsamlede midler. Tak for alle tilsendte bidrag til Nyhedsbrevet, flere modtages gerne på ct.von.christierson@webspeed.dk.

Carl-Thomas von Christierson

INDHOLD

- S. 1: REDAKTØRENS SPALTE
- S. 2: NYA MEDLEMMAR, ANTTI MATIKKALAS LEGAT
- S. 3: SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA
- S. 4: ÄNGELHOLM KOMMUNVAPEN
- S. 7: DANSK HERALDISK SELSKAB
- S. 8: NORSK HERALDISK FORENING, VÄRMLANDS HERALDISKA SÄLLSKAP
- S. 9: SOCIETAS HERALDICA LUNDENSIS
- S. 10: HERALDISK UTFLYKT
- S. 11: EX LIBRIS TROLLE-ÖNNERFORS
- S. 13: NY DOKTOR I HERALDIK
- S. 18: NY LITTERATUR
- S. 20: SKRAVERINGSFEJL PÅ DRONNING MARGRETHE II's GRAVMONUMENT?
- S. 27: HERALDICA NOVA - DICTIONARY OF BRITISH ARMS
- S. 28: DET BERLINGSKE VÅBEN – OGSÅ ET AVISHOVED
- S. 30: SKOLDFRISER

NYA MEDLEMMAR DECEMBER 2019 - FEBRUARI 2020

Artur Burup, Stockholm, Sverige
William Jenssen, Oslo, Norge
Tim Riise, Kongerslev, Danmark
Ulrik, greve af Rosenborg, Kgs. Lyngby, Danmark
Andreas Træholt, Snekkersten, Danmark

Alla önskas varmt välkomna i SHS.

ANTTI MATIKKALAS LEGAT

For at hædre afdøde ordenshistoriker og bestyrelsesmedlem i SHS Antti Matikkalas minde, står Societas Heraldica Scandinavica og Académie Internationale d'Héraldique (AIH) bag et initiativ til oprettelsen af "Antti Matikkalas Legat". Tanken er at indsamle en grundkapital hvorfra stipendier til unge heraldikere kan udbetales som støtte til deltagelse i internationale heraldiske kongresser og kollokvier.

Bestyrelsen for SHS har bidraget til legatet med 10.000 DKK, ligesom øvrige heraldiske foreninger i Norden har bidraget. Bestyrelsen opfordrer enstemmigt alle, der vil støtte initiativet, til at indbetale et beløb til SHS konto i de respektive lande. Mærk betalingen "Antti Matikkalas Legat" og anfør bidragsgiverens navn. SHS, AIH og formentlig også de finske heraldiske foreninger vil nedsætte en komite der beslutter om tildeling af stipendier.

Danmark

Giro: kortartsnummer 01, konto 6112374. Danske Bank, giro 611-2374.

Danske Bank, reg.nr. 1551, konto 6112374.

Finland

Danske Bank, giro 800014-70842890

Norge

DNB giro 78 740 598 391

Sverige

Plusgirot 89 62 96-1

ÅRSMÖTEN

Göteborgs Heraldiska Sällskap håller årsmöte lördag 7 mars 2020 kl. 13:00–16:00, plats meddelas.

Svenska Heraldiska Föreningen håller årsmöte lördagen den 28 mars 2020 kl. 13.00 på Göteborgs stadsmuseum i salen ”Olga Dahl”. Göteborgs stadsmuseum, Norra Hamngatan 12, Göteborg.

Dansk Heraldisk Selskab afholder generalforsamling torsdag den 14. maj 2020 k. 18.00 i Rosenborgs foredragssal, Øster Voldgade 4B.

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

NY HEMSIDA

Societas Heraldica Scandinavia har nu en hemsida med nytt utseende. Där finns nytt material med information om heraldiken i Norden, och vi kommer att komplettera med fler texter och bilder framöver. Välkommen att besöka hemsidan! Adressen är oförändrad: www.heraldik.org. En nyhet är den uppdaterade kalendern med heraldiska arrangemang i de olika nordiska heraldiska föreningarna.

Nyhetsbreven fram till och med augusti 2017 hittas på <https://heraldik.org/publikationer/nyhedsbrev/>
Nyhetsbreven därefter finns här
<http://heraldik.org/publikationer/nyhedsbrev/de-nyeste-nyhedsbreve/> och är skyddade med lösenord:
1959SHS

Ängelholms kommun

Societas Heraldica Scandinavica har under år 2019 beslutat att årligen utse *Årets nordiska kommunvapen*. Vi kan därigenom lyfta fram en kommun som använder sitt vapen på ett bra sätt, men vi kan också uppmärksamma ett kommunvapen för dess heraldiska förtjänster. Utmärkelsen ska normalt överlämnas på International Heraldry Day den 10 juni. SHS planerar någon aktivitet i Ängelholm i samband med denna dag och återkommer med mer information.

Under senare år har kommunsammanslagningar gjort att en del nya kommuner bildats i de nordiska länderna, och det leder till behov av nya vapen. Men kommuner gör också nya versioner av befintliga vapen – bland annat för att vapnen ska fungera så bra som möjligt i digitala sammanhang. Societas Heraldica Scandinavica anser att det är viktigt att lyfta fram goda exempel som kan tjäna som förebilder för de många kommuner som överväger att ändra utformningen av kommunvapnen.

Heraldiken har en stor fördel i att ett vapen är bestämt till sitt innehåll, men inte till sin form. Det innebär att ett vapen kan utformas på olika sätt och anpassas till olika användningsområden och stilideal men ändå vara samma vapen.

Till *Årets nordiska kommunvapen 2020* har Societas Heraldica Scandinavica utsett Ängelholms kommuns vapen.

Ängelholms vapen är: I blått fält två korslagda laxar av silver under en krona av guld och däröver en kerub av silver.

Vapnet har sitt ursprung i stadens äldsta sigill från år 1693. Det fastställdes sedermera av Kungl. Maj:t år 1934 och registrerades år 1975. Keruben är en symbol för ängeln i kommunens namn, och laxarna syftar på fisket i Rönne å. Kronans symbolik är mera oklar.

Under år 2019 har Ängelholms kommun låtit göra en ny version av vapnet. I en intervju i Helsingborgs dagblad den 3 juni 2019 sade kommunstyrelsens ordförande Robin Holmberg ”Flera kommuner frångår sina stadsvapen och använder sig istället av logotyper. Ängelholms vapen går tillbaka till 1693 och vi vill använda oss av de positiva budskap som det ger.”¹

¹ <https://www.hd.se/2019-06-03/skarpt-blick-pa-ny-angelholmsprofil> Grafisk profil:
https://www.angelholm.se/download/18.14703bd416b5e15788912e/1561022097155/Grafisk_profil_190529_LOW.pdf

Enligt Societas Heraldica Scandinavica visar Ängelholms kommun på ett utmärkt sätt hur ett vapen kan ges en enkel och tydlig utformning som fungerar bra även i digital kommunikation. Därför har vi utsett Ängelholms kommunvapen till *Årets nordiska kommunvapen 2020*.

Bild från sigill – 1693

2018

1912

1952

1975

1976

1985

1989

1994

2003

Creative commons erkännande: Ängelholms kommun <https://www.mynewsdesk.com/se/engelholm>

Se också <https://www.mynewsdesk.com/se/engelholm/pressreleases/aengelholm-ska-synas-baettere-justerad-logotyp-goer-kommunen-tydligare-i-sin-kommunikation-2880507>

Martin Sunnqvist

Se mera på Societas Heraldica Scandinavicas Facebooksida.

Vad tycker ängelholmare om det nya stadsvapnet?

■ Ängelholms nya stadsvapen har korats till årets nordiska kommunvapen av heraldiska sällskapet Societas Heraldica Scandinavica. Vi gav oss ut på staden för att se vad ängelholmarna tycker om det nya vapnet – och om de överhuvudtaget känner igen det.

TEXT: DAVID
HELANDER
david.helander
@hbl.se

FOTO: SVEN-ERIK
SVENSSON
sven-erik.svensson
@hbl.se

Ängelholms
kommun

Nytt stads-
vapnen och
ny logotyp för
Ängelholms
kommun.

Så här såg stadsvapnet
och logotypen ut tidigare.

ILLUSTRATIONER: ÄNGELHOLMS KOMMUN

Gunn-Britt Bergman, 79 år, Ängelholm:

- Det där är Ängelholms stadsvapen.
- Vad tycker du om det nya vapnet?**
- Jag tycker det är snyggt! Ängeln ser mycket trevligare ut nu.

Lena Larsson, 70 år, Ängelholm:

- Det där är ett stadsvapen. Kan det vara Ängelholms?
- Det stämmer. Vad tycker du om det?**
- Det är en sak för mycket. Just att det är tre delar. Ta bort en så blir det tydligare! Det kan bli lite rörigt.

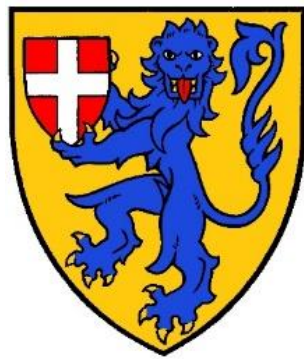
Anders Sandström, 66 år, Skälderviken:

- Först undrar jag varför man lägger krut på att göra den ändringen. Då måste man ha en bra motivering. Jag tycker det är varken bättre eller sämre nu.
- Det har ju vunnit ett pris.**
- Ja, det var ju kul.

Ulrika Jannesson, 45, Munka Ljungby:

- Det där har jag sett många gånger. Det är Ängelholms... ja, vad heter det nu? Stadsvapen!
- Vad tycker du om förändringen?**
- Det är enklare nu. Jag tycker att det var lite snyggare innan. Kronan var lite roligare och finare innan.

DANSK HERALDISK SELSKAB
SOCIETAS HERALDICA DANICA
DANSK AFDELING AF SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA
PROTEKTOR: HANS KONGELIGE HØJHED PRINS JOACHIM

AKTIVITETER FORÅR 2020

Foredrag:

Sted: Alle foredrag foregår i Rosenborgs foredragssal, Øster Voldgade 4B - over gården. Indgang via porten Øster Voldgade 4B. Præcist fremmøde, porten låses kl. 19:20.

Pris: 50 kr. pr. foredrag, der betales kontant. Lige penge bedes medbragt. Alternativt kan der betales 150 kr. for fem foredrag (oktober-marts) ved indbetaling til selskabets konto (Danske Bank 1551-3719354025). Dette tilbud gælder kun for medlemmer af SHS.

Tirsdag 31. marts 2020 kl. 19.30

Elizabeth Roads, Snawdoun Herald, Secretary to the Order of the Thistle:

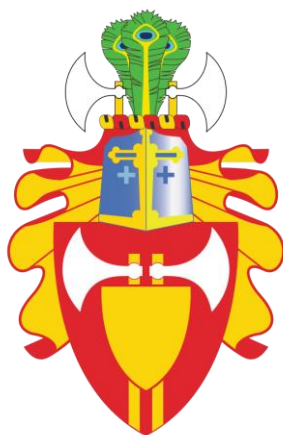
Scotland – is it really heraldry?

Lørdag 18. april

Heraldisk udflugt, se s. 10.

Dansk Heraldisk Selskab afholder **generalforsamling** torsdag den 14. maj 2020 k. 18.00 i Rosenborgs foredragssal, Øster Voldgade 4B.

Bagefter markerer selskabet de første 10 år med en **jubilæumsmiddag** kl. 19.00 hos Brdr. Price, Rosenborggade 15 ved Nørreport <https://brdr-price.dk/>. De endelige detaljer skal endnu fastlægges, men vi forventer at prisen bliver kr. 475,- for en treretters middag, drikkevarer betaler deltagerne selv. Den tilhørende vinmenu til kr. 245,- kan anbefales. Invitationerne forventer vi at kunne sende pr. E-mail primo marts.

NORSK HERALDISK FORENING

Program våren 2020

Lørdag 21 mars, Årsmøtekonferansen 2020

12:00 – 12:30 Årsmøte

12:30 – 13:15 «Hvordan ta seg et slektsvåpen – praktisk info» ved Geir Nordhus

13:15 – 14:15 Lunsj (medbrakt eller på et nærliggende spisested)

14:15 – 16:00 Workshop med tema («Alternativer Tegning av – og tips for slektsvåpen», «Registrering av heraldiske kulturminner», "Våpen og gravering - bruk av heraldiske våpen sett fra en gullsmeds synspunkt" ved Ane Haugen)

Torsdag 23. april kl. 19:00, «Vapenregistrering i Norden» ved Henric Åsklund, ordförande i Svenska Heraldiska Föreningen.

Mandag 11. mai kl. 19:00 Heraldisk verksted

Onsdag 10. juni kl 19:00 Den internasjonale heraldikkdagen, Heraldisk - byvandring ved Geir Nordhus.

Se foreningens hjemmeside heraldikk.no for nærmere informasjon. Informasjon vil også finnes på foreningens sider på Facebook.

VÄRMLANDS HERALDISKA SÄLLSKAP

Heraldikkvällar med Värmlands Heraldiska Sällskap 2020

Värmlands Heraldiska Sällskap har fått ett stort tillskott av nya medlemmar under 2020 och samlar nu nära 50 heraldikintresserade värmlänningar. I och med det ökande intresset har behovet av regelbundna medlemsmöten påtalats. Heraldikkvällar kommer därför arrangeras i Karlstad första måndagen i mars, juni, september och november.

Första träffen sker i måndag 2 mars klockan 17.00 på Stinsgatan 10 i Viken i Karlstad. Föranmälan dig gärna till fredrik@heraldik.se.

Brandkärsheraldik på Forshaga brandstation

Heraldiskt föredrag kommer att hållas på brandstationen i Forshaga, när Värmlands Brandhistoriska Klubb har årsmöte. Fredrik Höglund från Värmlands Heraldiska Sällskap har bjudits in för att berätta om bakgrunden till räddningstjänstens symboler och deras koppling till heraldiken.

Brandstationen i Forshaga, onsdag 18 mars 18.00

Föranmäl dig gärna till albinson@lillmossen.se.

SOCIETAS HERALDICA LUNDENSIS

Program hösttermin 2019 – vårtermin 2020

Heraldisk lunch första fredag i varje månad på Gamla franska, Saluhallen, Mårtenstorget 1, Lund, kl. 11.30.

Seminarierna nedan hålls på Juridicum, Lilla Gråbrödersgatan 4–6, Lund.

Onsdag den 25 mars 2020 kl. 18.15 / XLV: Martin Sunnqvist: Framtagandet av Malmö stads vapenflagga, och annan heraldisk konst i Malmö stadsarkiv

Lördag den 18 april 2020: Utflykt till Krapperup. Se nästa sida.

Onsdag den 10 juni 2020 kl. 18.15 / XLVIII: International Heraldry Day, ämne ännu ej fastställt.

HERALDISK UTFLYKT TILL KRAPPERUP

Lördagen den 18 april 2020:

**Ett samarrangemang mellan
Societas Heraldica Scandinavica, Svenska Heraldiska Föreningen,
Dansk Heraldisk Selskab och Societas Heraldica Lundensis.**

09.45 Kaffe står framdukat i Brygghuset. Friherre **Per Gyllenstierna**, styrelseledamot i Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen, hälsar oss välkomna.

10.15 Vi går genom slottet varefter intendent, fil. dr **Ritwa Herjulfsdotter** visar oss heraldiskt och historiskt intressanta arkivalier.

12.00 **Lunch** med vandring i trädgården (om vädret tillåter). Lunchen består av Kaffestugans räksmörgås med vatten, kaffe och kaka och kostar **200 kr**. Ta med jämna pengar i kontanter!

13.30 Slotts- och domkyrkoarkitekt **Mats Edström** håller ett föredrag om heraldik och byggnadstradition. Han kommer att tala om Krapperups spektakulära stjärnor och andra exempel på heraldisk utsmyckning av skånska slott och borgar. Föredraget hålls i Brygghuset.

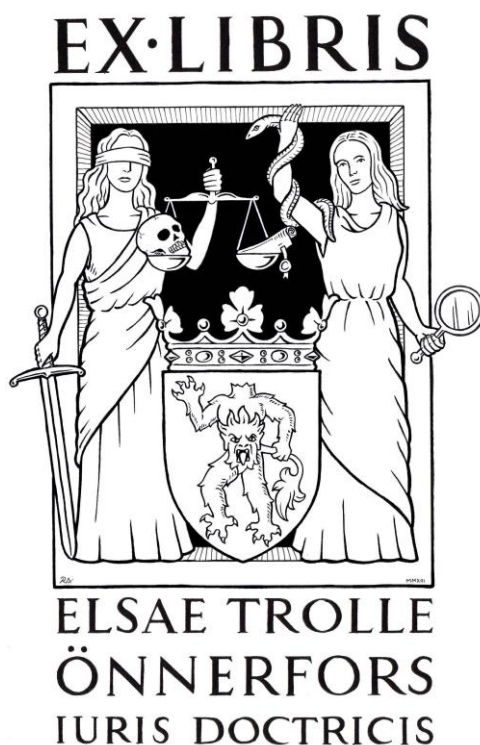
15.00 Avrundning.

Anmälan till sekretariat@heraldik.org senast den 8 april 2020. Begränsat antal platser. Anmäl ev. behov av särskild kost. Vi försöker samordna samåkning, så meddela också om du har lediga platser i bil eller önskemål om skjuts. Välkommen med din anmälan!

**SVENSKA
HERALDISKA
FÖRENINGEN**

Elsa Trolle Önnersfors fick år 2013 sitt ex libris tecknat av Ronny Andersen.

Elsa hör till den svensk-danska adelsätten Trolle, som hör till det svenska Riddarhuset och finns med både i den svenska adelskalendern och Danmarks Adels Aarbog.

Ätten var först verksam i Småland, och riddaren Birger Knutsson eller Birger Trolle (d. senast 1381) är den äldste kände stamfadern. Det var hans son, också med namnet Birger Trolle, som senast år 1402 antog ett vapen med ett troll. Trollet i hans sigill hade huvud och också troligen ett extra huvud på magen, och från 1400-talets mitt finns olika versioner utan huvud men ibland med huvud på magen. Sedermera har trollen saknat huvud men den danska grenen har fortsatt med huvudet på magen.

Enligt legenden, nedtecknad på 1600-talet, ska en släktmedlem på väg till julotta ha hindrats av en jungfru, som bjöd honom ett dryckeshorn målat i 300 färger. Riddaren högg huvudet av jungfrun som senare visade sig vara ett troll, vilket gav upphov till vapnet och namnet. En målning föreställande händelsen finns i Voxtorps kyrka utanför Värnamo.

I ex libriset används vapnet i versionen med trollet med huvud på magen. En svensk adlig krona kröner skölden. Som tillfälliga sköldhållare används Justitia och Prudentia, rättvisans och klokhetens sinnebilder.

Justitia har svärdet som symbol för beslutsmakten och balansvågen som står för proportionalitet – att ett straff ska svara mot brottet och att prestationerna i ett avtalsförhållande ska svara mot varandra, eller mer generellt för de avvägningar som en domstol ska göra. Ögonbindeln står för domarens opartiskhet.

Prudentia har ormen och spegeln som symboler. Ormen är en biblisk kloketssymbol (Matteus 10:16) och spegeln står för sanning, klarhet och förmåga att skåda in i framtiden.

Att Justitia och Prudentia finns med i ex libriset är en syftning på Elsas doktorsavhandling med titeln *Justitia et Prudentia. Rättsbildning genom rättstillämpning. Svea hovrätt och testamentsmålen 1640-1690*. Avhandlingens ämne förklarar också varför det finns en dödskalle och ett dokument med sigill i vågskålarna – det är symboler för den döde och dennes yttersta vilja och testamente. Användningen av testamenten ökade kraftigt i Sverige under andra hälften av 1600-talet, och framför allt adeln utnyttjade testamenten för att hålla samman förmögenheten inom familjen. Eftersom testamenten praktiskt taget inte var reglerade i de medeltida lagarna, uppstod problem för rättsväsendet när det gällde att avgöra tvister mellan dem som gynnades av testamentena och dem som ville att arvet skulle regleras enligt lag.

Litteratur:

Riddarhusets vapensköldar I s. 35-36.

Sven Tito Achen, "Trolle-våbenet" i Heraldisk Tidsskrift bd 2 nr 11 marts 1965 s. 9-24.

Tomas Bragesjö, "Trolles vapen" i Vapenbilden 2019 nr 118 s. 12-14.

Michaela Bautz, Virtutes. Studien zu Funktion und Ikonographie der Tugenden im Mittelalter und im 16. Jahrhundert, 1999, s. 261-272.

Lars Ostwaldt, Aequitas und Justitia. Ihre Ikonographie in Antike und Früher Neuzeit, 2009.

Elsa Trolle Önnersfors, Justitia et Prudentia. Rättsbildning genom rättstillämpning. Svea hovrätt och testamentsmålen 1640–1690, 2014.

Martin Sunnqvist

Har du ett Ex Libris du skulle vilja få publicerat så skicka det till redaktören med tillhörande uppgifter.

Wappen der schwedisch-dänischen Adelsfamilie Trolle
Matrikel der Universität Heidelberg, Band 4, 1579-1662 (Wikimedia Commons)

NYDOKTOR I HERALDIK

Senmiddelalderens farvestrålende våbenbøger har i en menneskealder været Steen Clemmensens heraldiske forskningsområde. I januar 2020 forsvarede han sin doktordisputats ved Københavns Universitets Humanistiske Fakultet for den filosofiske doktorgrad (dr.phil.).

Fredag den 17. januar 2020 forsvarede heraldiker og biokemiker cand.scient. Steen Clemmensen sin disputats *Editing armorials: Cooperation, knowledge and approach by late medieval practitioners* for den filosofiske doktorgrad (dr.phil.) på Københavns Universitet.

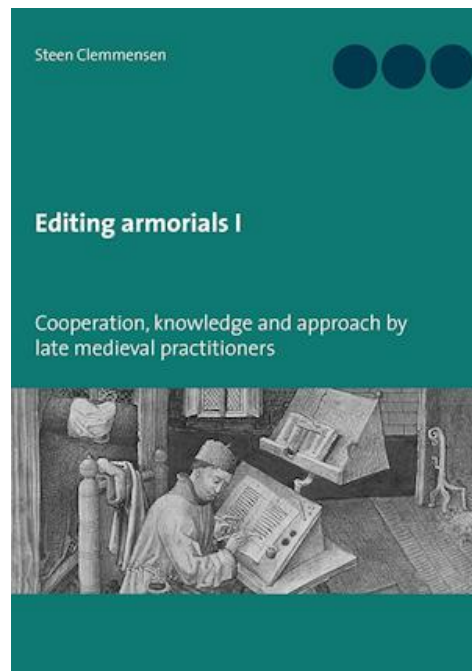
Dagen var på flere måder en unik og sjælden oplevelse. Dels hører det ikke til hverdagens begivenheder, at en disputats forsvares for en af universitetets doktorgrader og specielt ikke den filosofiske doktorgrad. Af de i alt femogtyve nye doktorer nævnt i forbindelse med Københavns Universitets årsfest 2019 var kun tre med den filosofiske doktorgrad. Dels blev dagen yderligere speciel ved, at det står hen i det uvisse hvornår, om nogen sinde, der sidst er blevet forsvaret en disputats ved et dansk universitet, der har haft heraldik som det egentlige grundforskningsobjekt.

Den filosofiske doktorgrad (dr.phil.) er den højeste akademiske grad, Københavns Universitets Humanistiske Fakultet kan tildele. Tildelingen sker efter offentligt mundtligt forsvar af en afhandling, en doktordisputats over et videnskabeligt emne; hvortil der kræves, at doktoranden *har betydelig videnskabelig indsigt og modenhed og med sin doktorafhandling har bragt videnskaben et væsentligt skridt videre.* (BEK nr. 750 af 14/08/1996)

Afhandlingens emne er de senmiddelalderlige våbenbøger ca. 1350 - ca. 1500, der gennem en årrække har været Steen Clemmensens forskningsfelt. I afhandlingen undersøges, hvordan og med hvilket formål disse våbenbøger blev skabt og organiseret, deres indbyrdes forhold, samt hvordan de over tid ændrede både form og indhold. Til dette formål analyseres en imponerende lang række våbenbøger, hvorved våbenbøgerne kan sammenholdes i forhold til hinanden.

Som officielle opponenter ved disputatsforsvaret virkede Professor Luc Duerloo fra Universiteit Antwerpen i Belgien og Lektor Carsten Jahnke fra Saxo-Instituttet på Københavns Universitet. Yderligere tre opponenter havde meldt sig ex auditorio til forsvarets leder, prodekan for uddannelse ved Det Humanistiske Fakultet Jens Erik Mogensen. Disse var professor D'Arcy Jonathan Dacre Boulton fra University of Notre Dame du Lac i Indiana, USA, Professor Miguel Metelo de Seixas fra Universidade Nova de Lisboa i Portugal og Privatdozent Andreas Zajic fra Österreichische Akademie der Wissenschaften i Wien.

På de følgende fem billeder ses opponenterne i den rækkefølge de virkede ved disputatsforsvaret:

**Steen Clemmensens
doktordisputats**

Officiel opponent nr. 1: Luc Duerloo (Universiteit Antwerpen)

Opponent ex auditorio nr. 1: D'Arcy Jonathan Dacre Boulton (University of Notre Dame du Lac)

Opponent ex auditorio nr. 2. Miguel Metelo de Seixas (Universidade Nova de Lisboa)

Opponent ex auditorio nr. 3:

Andreas Zajic

(Österreichische Akademie der Wissenschaften)

Officiel opponent nr. 2:

Carsten Jahnke

(Københavns Universitet)

Disputatsforsvaret, der blev overværet af 15-20 tilhørere, begyndte kl. 13:00 med en kort sammenfattende forelæsning ved Steen Clemmensen over temaet *hvad er heraldik, hvorfor heraldik er relevant at studere, og hvilke udfordringer, som kan opstå, når middelalderlige våbenbøger anvendes som kilder?* Herefter begyndte det egentlige forsvar. Universitets regler for disputatsforsvaret foreskriver, at de kritiske spørgsmål fra opponenter og doktorandens svar højst varer 6 timer. Med to officielle opponenter, der hver havde råderet over 1½ time til spørgsmål, og tre opponenter ex auditorio hver tildelt ¾ time, var der intet mærkeligt i, at klokken havde passeret 18:30, da lederen af forsvaret efter oplæsning af bedømmelsesudvalgets udtalelse langt om længe kunne erklære Steen Clemmensen for dr.phil. Bedømmelsesudvalget udtalte bl.a.:

All criticism aside, this book is a highly valuable contribution not only to the actual topic of armorials but to the broader field of heraldry in general. Based on a gigantic database that has been established by the author over several decades, the study provides a handbook-like survey of a genre of illuminated manuscripts that have been widely neglected in the past, even by heraldists. The greatest merit of Clemmensen's account is

not the preliminary cataloguing investigation of a high number of manuscript sources but the successful attempt at uncovering relationships between groups of codices and their potential commercial background. By discussing the shares of authors/collectors/compilers/editors respectively in the entire production process of armorials, Clemmensen reassesses the older theory of heralds being in charge of a greater part of the manuscripts and designs an overall convincing picture of the "audience" of such compilations at the end of the Middle Ages. Despite some flaws, the book is full of stimulating findings and currently provides the best and most exhaustive overview of the topic. Undoubtedly, it will not be replaced for quite some years to come.

Flere af opponenterne roste Steen Clemmensens store arbejde samt havde yderst relevante bemærkninger og spørgsmål til afhandlingens indhold, der resulterede i en konstruktiv dialog mellem opponent og doktorand om blandt andet historisk metode. Kun i et enkelt tilfælde skyggede opponentens yderst ekspressive adfærd og noget forudindtagede meninger desværre for den værdige dialog.

Efter 5½ timers disputatsforsvar – den nye dr.phil. Steen Clemmensen ønskes tillykke af tilhører og opponenter

I modsætning til visse nordiske lande, der stadig operer med et vist ceremoniel omkring disputatsforsvar og udnævnelsen af nye doktorer, har man i Danmark valgt alene at fokusere på det videnskabelige arbejde som det centrale objekt. Udover at modtage et diplom for den tildelte doktorgrad er de eneste overleverede værdighedstegn, at doktoren med udnævnelsen får ret til at bære ring med et minervahoved omgivet af en laurbærkrans. Samt som kuriositet, at de teologiske doktorer (dr.theol.) ifølge bekendtgørelsen *har ret til at bære kjoler af silke med fløjls på forstykke og vinger samt huer af fløjls* (BEK nr. 750 af 14/08/1996). Ved disputatsforsvaret bidrog to af opponenterne, Luc Duerloo og D’Arcy Jonathan Dacre Boulton, med et mere ceremonielt indslag, idet de var iført kappe af varierende farverig udførelse.

Der er ingen tvivl om, at Steen Clemmensen med sin forskning i senmiddelalderens våbenbøger har tilført heraldikken et væsentligt bidrag til, hvordan disse farvestrålende værker fra en ”fjern” fortid, hvor heraldikken var en fuldt integreret del af samfundslivet, bør betragtes. Steen Clemmensen var allerede inden sit disputatsforsvar internationalt anerkendt for sit mangeårige og grundige forskningsarbejde, men må efter den samlede præsentation af sin forskning regnes blandt de førende indenfor dette område.

Torben Birk

Hvis du vil videre med middelalderlige våbenbøger:

([Alle link til hjemmesider er tilgængeligt 2020-02](#))

- Flere af de middelalderlige våbenbøger er scannede og frit tilgængelige på internettet fx *Gelre* (De Koninklijke Bibliotheek van België, <https://uurl.kbr.be/1733715>), *Bellenville* (Bibliothèque nationale de France, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8470169b>) og *Codex Bergshammar* (Det svenske Riksarkivet, https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0001216_00001).
- Steen Clemmensens doktordisputats *Editing armorials. Cooperation, knowledge and approach by late medieval practitioners* (Bind 1: ISBN: 9788771883350, og bind 2: ISBN: 9788771883374) kan erhverves fx. hos BoD Bogshop (<https://www.bod.dk/bogshop/>). Et referat af doktordisputatsen er tilgængelig online (www.armorial.dk/editing_armorials/EA-u0_summary.pdf).
- På Steen Clemmensens hjemmeside finder man en lang række videnskabelige artikler om middelalderlige våbenbøger (<https://armorial.dk/>).

NORDISKA HERALDISKE EXLIBRIS

Det går att beställa *Nordiske Heraldiske Exlibris* (Dkr. 80,- plus porto för medlemmar) på SHS hemsida <https://heraldik.org/forsaljningslista/> eller via order@heraldik.org

Jens Velle

Frederik 2.s begravelse 5. juni 1588

21 grafiske blade af Frans Hogenberg og Simon Novellanus

Jens Velle: *Frederik 2.s begravelse 5. juni 1588, 21 grafiske blade af Frans Hogenberg og Simon Novellanus*, faksimilegengivelse af de 21 originale kobberstik, 110 rigt illustrerede sider, format 600 x 318 x 23 mm. Hardback. Udgivet 15. november 2019, ISBN 978 87 7184 357 6. Pris kr. 299,95. Yderligere oplysninger og bestilling på <https://unipress.dk/udgivelser/f/frederik-2s-begravelse-5-juni-1588>.

Denne udgivelse har været længe undervejs, men den har været værd at vente på. Bogen er flot udstyret i lærredsbind med guldtryk på forsiden og et billede af kongens kiste båret af 32 adelsmænd. Bogen sider er i kraftigt papir og smukt tryk med overskrifter, billedtekster og nummereringer i kontrasterende lys brun farve mod tekstens sorte. Med bogens store format er det tillige særdeles velvalgt at teksten er større end normalt.

Bogen er opdelt i tre dele. Først en yderst velskrevet og koncentreret gennemgang af Frederik II som prins og konge, hans død og begravelse samt omtale af andre udgivelser i forbindelse med dødsfaldet og begravelsen. Centralt står beskrivelsen af begravelsestoget fra Antvorskov til Roskilde og selve begravelsen. Baggrunden for de grafiske blades udgivelse, ligesom Frans Hogenbergs og Simon Novellanus forudsætninger for udgivelsen, sættes i historisk perspektiv. Anden del er de 21 grafiske blade med oversættelse af de latinske tekster og endelig tredje del med noter og litteratur. De grafiske blade er smukt gengivet og står skarpe og rige på detaljer, som en smuk cadeau til det oprindelige trykhåndværks høje kvalitet. Hver af de 21 grafiske blade får desuden en kort beskrivelse.

I sin forbilledlige historiske placering af begravelsen viser Jens Vellew blandt andet, hvordan enkedronning Sofie fra begyndelsen satte sin vilje igennem i forbindelse med begravelsen. Rigsrådet havde ønsket at begrænse udgifterne, men enkedronningen ønskede en fyrstebegravelse som de gennemførtes i udlandet. Det indebar at der skulle være et begravelsestog med deltagelse af studenter, universitetets professorer, gejstlige, adel og tilrejsende fyrster ledsaget af soldater, hvortil kom fakler, heste, faner, herolder, våbenskjolde og rigsregalierne båret foran kisten, der blev fulgt af den kongelige familie, udsendinge og rigsrådet. Borgere kom sidst i processionen.

Begravelsestoget skulle have et stort format. Ved siden af de 32 adelsmænd der bar kisten var der otte der bar en himmel over kisten der var omgivet af yderligere 30 mand der bar fakler. Bærestængerne var forsynet med våbener af kongens riger og lande. Disse våbener er også vist på de fakler som Københavns studenter bærer lige foran heste og faner. Også hestedækkenerne er dekorerede med våbener. De grafiske blade giver oplysninger om antallet deltagere. Udover de navngivne fanebærere, hesteførere, regaliebærere og personer omkring kongens kiste, den kongelige familie, tilrejsende fyrster og udsendinge og det danske rigsråd, kom fra København for eksempel 100 studenter der oppebar kongelige stipendier. Der var omkring 400 udenlandske adelsmænd uden særlige opgaver og over 300 adelige kvinder. Processionen afsluttedes af et uspecificeret antal "borgmestre, rådmænd og borgere, som var strømmet sammen fra byer allevegne fra". Hvordan der blev plads til dem alle i Roskilde kan man kun gisne om.

Traditionen med begravelsestog var ikke ny. Kejser Karl V's begravelsestog i Bruxelles 1558 er ofte brugt som forbillede, ikke mindst da brødrene Joannes og Lucas van Doetecum i den forbindelse udgav en serie på 34 grafiske blade. Her er det interessant, hvordan Vellew viser at enkedronning Sofie efter Frederik II's dødsfald tilkalder hofmaler Gherrrt Corneliz for at male et portræt af dem afdøde konge, og samtidig også beder ham om at udføre en tegning af begravelsen af Vilhelm den Tavsse af Oranien i Delft 1584. I forbindelse med hans begravelse var der blevet udgivet 12 grafiske blade som Gherrrt Cornelitz kan have kendt til. Vellew viser også hvordan Kong Frederik II's begravelse igen kan have dannet forbillede for den svenske konge Johan III's begravelse i Uppsala 1594.

Planche 3 viser Hans Kongelige Majestæts paukeslagere og trompetere. Historisk er dette billede særlig interessant, idet det er den første afbildning af det der siden blev til Det Kongelige Kapel, et orkester med ubrudt musikhistorisk tradition der kan føres tilbage til det trompeterkorps, som Christian I grundlagde i 1448. Både paukerne og trompeterne er forsynet med det danske rigsvåben.

Man får et tydeligt indtryk af hele processionen og dens dynamiske opbygning når man bladrer igennem de mange plancher. Det er som et langsomt disponeret crescendo, hvor de forskellige elementer vokser i udstyr, antal, dramatik og fornemhed for at kulminere med det kongelige lig, det absolutte centrum. Bevægelse og lyd må man tænke sig til, men man fornemmer studenternes sang, de urolige hestes bevægelser, blæsten der river i fanerne og sorgen hos enkedronningen og prinsesserne klædte i dyb sørgedragt. Det har været et mægtigt skue.

Det er en væsentlig historisk og heraldisk kilde som Jens Vellew her har fået udgivet. Enhver anden kan her gå på opdagelse i et stykke dansk historie såvel som dansk kunsthistorie og fordybe sig i detaljer og den historiske kontekst som de grafiske blade hører sammen med. Værket er hermed anbefalet på det varmeste.

Carl-Thomas von Christerson

HERALDISK SKRAVERINGSFEJL PÅ DRONNING MARGRETHE II's GRAVMONUMENT I ROSKILDE DOMKIRKE?

Som udtryk for slægtskab og standsfølelse har heraldik alle dage været en integreret del af de kongelige gravmonumenter i Roskilde Domkirke. At dette også er tilfældet med hensyn til det endnu ikke offentligt tilgængelige gravmonument for Dronning Margrethe II, fremgår af det materiale, kongehuset har udsendt. Heraf fremgår også, at den sædvanlige heraldiske skravering ikke er fulgt, og at de kongelige våbener i heraldiske henseende er præsenteret med forkerte tinkturer.

Arbejdet med Dronning Margrethe II's gravmonument i Roskilde Domkirke blev efter 15 års arbejde tilendebragt i april 2018. Monumentet, der bærer værktitlen *Sarkofag* er udført af professor og billedhugger Bjørn Nørgaard, der også var kunstneren bag gobelinerne i Christiansborg Slots riddersal.

Gravmonumentet *Sarkofag* består af en glasoblat med indvendigt graveret silhuet af regentparret, Dronning Margrethe II (1940–) og Prins Henrik (1934–2018). Under selve monumentet er indrettet en krypt, hvor de jordiske rester kan placeres. Indtil 3. august 2017 var monumentet tiltænkt regentparret, hvilket imidlertid ændredes med Prins Henriks ønske om en bisættelse og spredning af en del af asken over havet og nedsættelse af den resterende del i Fredensborg Slotshave. 8. september 2018 meddelte det danske kongehus at prinsens ønske var blevet efterkommet.

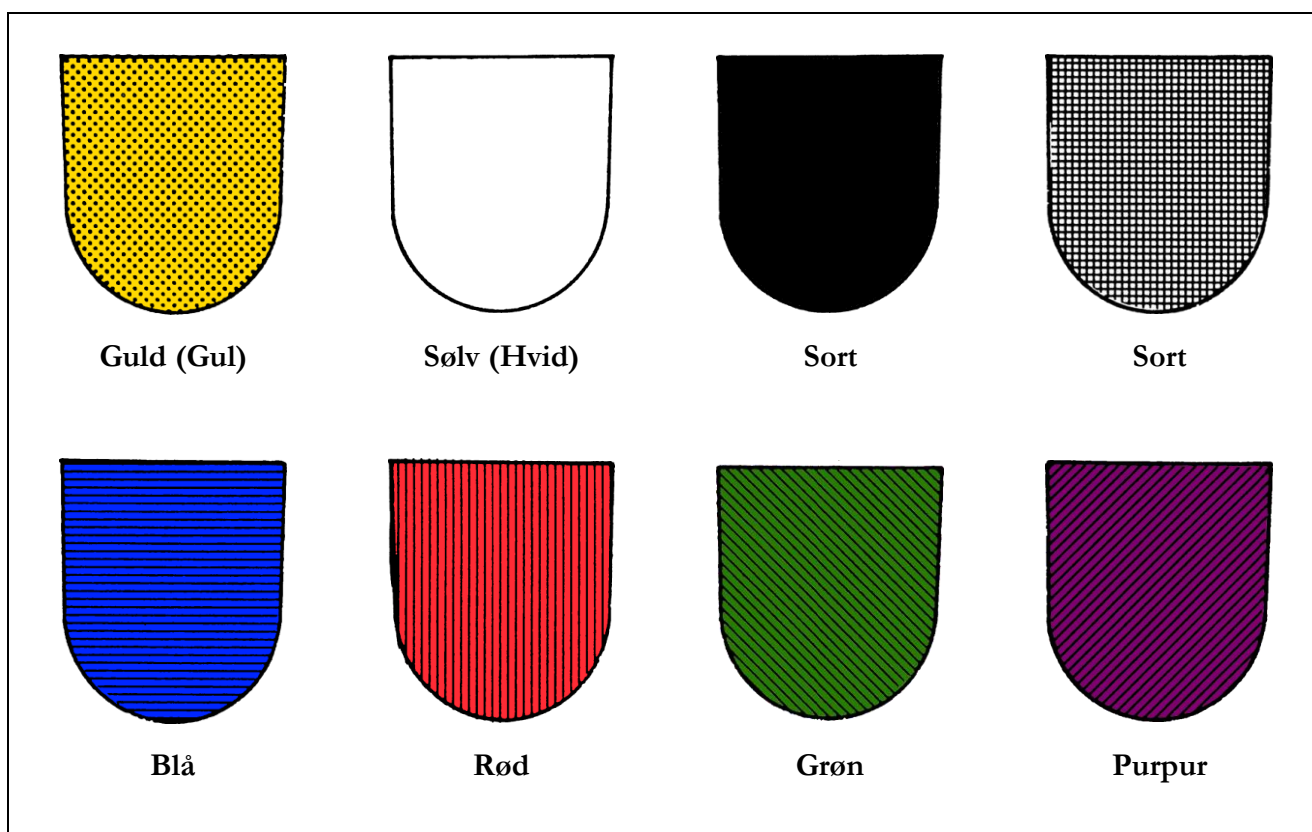
Figur 1 Roskilde Domkirke har siden middelalderen været de danske regenters gravkirke (Billede: Wikipedia)

Gravmonumentet, der er placeret i Sankt Birgittas Kapel, er indtil det ibrugtages skærmet for offentligheden. Kongehuset har imidlertid udsendt en række billeder samt en filoptagelse, der viser den sidste samling af gravmonumentet samt en række informationer om dets tilblivelse. Af det udsendte materiale fremgår, at gravmonumentet i overensstemmelse med domkirkens andre kongegrave inkorporer og i høj grad gør brug af heraldik og heraldiske elementer. Man ser således både dronningens våbenskjold (Danmarks kongevåben), antaget ved kgl. resolution 5. juli 1972, Prins Henriks våbenskjold, tildelt ham 17. juni 1968 godt og vel 1 år efter ægteskabet med tronfølgeren, samt Danmarks statsvåben. Udover selve våbenskjoldene ses heraldiske figurelementer hentet fra våbenskjoldene såsom isbjørn, vædder og hjerte (søblad). Billedmaterialet taget i betragtning er det vanskeligt at se alle heraldiske detaljer. Dog synes våbenskjoldene for både de personer, gravmonumentet skal ihukomme, og Danmarks statsvåben at være sønderbrudte (se figur 3 til 5).

Heraldisk skravering – behovet for farver i sort-hvid

Våbenskjoldet udgøres af en bemalet skjoldflade, hvor både figurer og farver har betydning. I 1600-tallet udvikledes den heraldiske skravering i takt med, at behovet for sort-hvid gengivelse af de farvede våbenskjolde i f.eks. trykte bøger øgedes. Gennem tiden har en række forskellige skraveringer fundet

vej til den heraldiske litteratur, og man skal være påpasselige med at oversætte tinkturer i specielt ældre skraverede våbenskjolde uden at kende skraveringsnøglen. Ikke desto mindre synes kun én skraveringsnøgle at have vundet almen accept, svarende til den der præsenteres i *Nordisk Heraldisk Terminologi* udgivet af Svenska Nationalkommittén för Generalogi och Heraldik 1987. Skraveringerne på figur 2, der anvendes i *Nordisk heraldisk terminologi* for de almindelige heraldiske tinkturer (metallerne guld og sølv og farverne blå, rød, grøn, purpur og sort) er i overensstemmelse med skraveringer, der kan findes i anerkendte heraldiske lærebøger. Udover de heraldiske tinkturer anviser *Nordisk Heraldisk Terminologi* også en skravering for *naturligt farvet*, der i britisk heraldik finder anvendelse for farven morbær. I indeværende år arbejder et udvalg under Societas Heraldica Scandinavica med en ny, opdateret og udvidet udgave af *Nordisk Heraldisk Terminologi*.

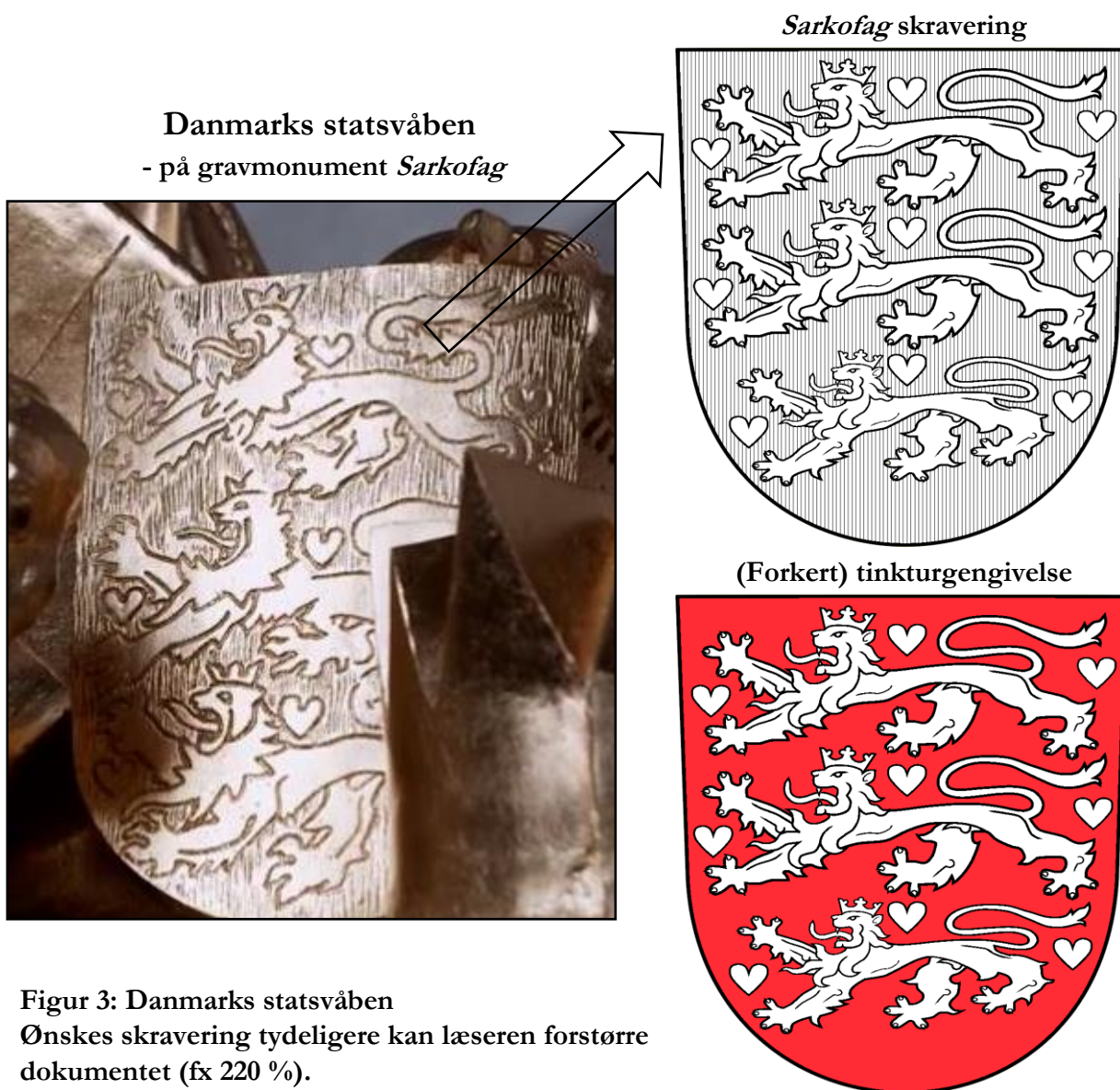
Figur 2: Sammenhæng mellem de almindelige heraldiske tinkturer og den alment anerkendte heraldiske skravering jf. *Nordisk Heraldisk Terminologi*

Heraldik på gravmonumentet *Sarkofag*

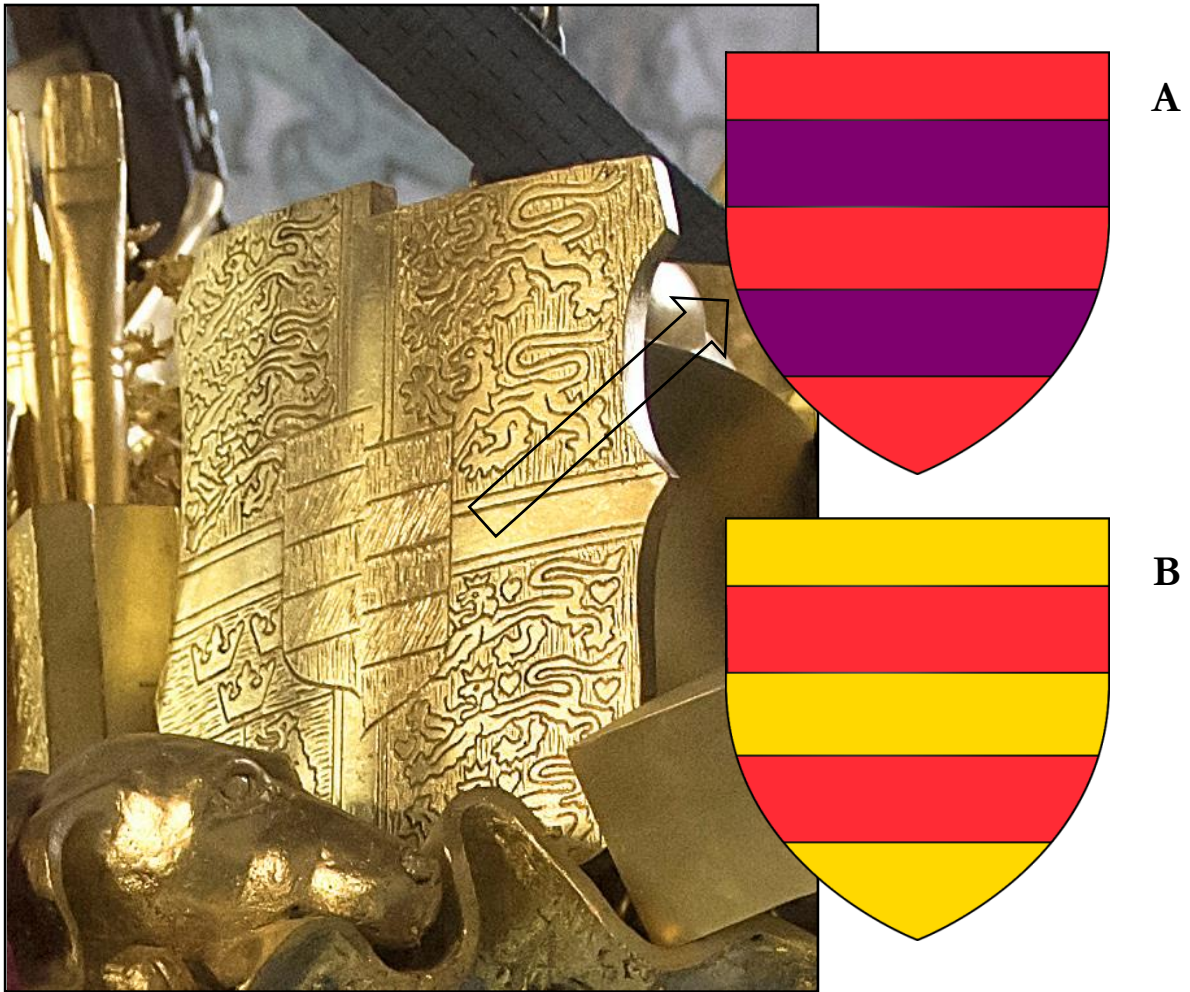
Gravmonumentets glasoblat er foroven udsmykket med en række genstande i forgyldt bronze bl.a. de tidligere omtalte våbenskjolde og heraldiske elementer. Disse forgyldte våbenskjolde er underlagt samme udfordring som sort-hvid gengivelse af et våbenskjolds tinkturer; det er ikke muligt uden yderligere markering (skravering) at vise den tiltænkte farve. På de tilgængelige billeder af gravmonumentet ses da også en udtalt anvendelse af skraveringer. Skraveringer på gravmonumentet har en selvstændig kunstnerisk betydning, idet de bryder den ensformige flade op og får de heraldiske figurer til at fremstå mere tydeligt; hvilket understreges af, at skraveringerne har en mere ”blød” udførsel, end hvad man almindeligvis ville benytte strengt heraldisk. Ikke desto mindre har

skraveringerne en klart defineret retning, går fra kant til kant, og forskellige skraveringer er anvendt i samme våbenskjold, hvilket berettiger til i heraldisk henseende at betragte skraveringerne på gravmonument som heraldiske skraveringer og ikke udelukkende som et kunstnerisk element. Hvis man godtager, at skraveringerne på gravmonumentet bør læses som heraldiske skraveringer, da må det forventes, at de følger de alment anerkendte heraldiske regler og kan anvendes til deres tiltænkte formål: at være markører for våbenskjoldets forskellige tinkturer. På de følgende figurer er vist en række eksempler på, hvorledes den anvendte skravering på det kongelige gravmonument *Sarkofag* i en heraldisk kontekst giver anledning til fejlagtige tinkturer.

På figur 3 ses det skraverede danske statsvåben på gravmonumentet, og de fejlagtige tinkturer, denne skravering giver anledning til. Danmarks statsvåben, der har været kendt siden 1100-tallet, udgøres af på guld felt tre blå løver omgivet af ni hjerter (søblade). Jon Jensen Kolding (–1609), magister og sognepræst i Andst, giver i den første danske topografi fra 1594, *Daniae Descriptio Nova*, en måske noget poetisk forklaring på det danske statsvåbens tre blå løver: *Franskemanden har trende liljer i sit våben og militære tegn. Østens fanebærer bærer en gylden ørn til skue. Og Vestens kejser en mørk tohovedet ørn. Men Danmarks og Norges konge har ud fra det tredelte Balterhav, der smyger sig ind imellem disse trende lande og skiller Goterlandet fra Fyn, Fyn fra Sjælland og Sjælland fra Skaane, sine egne fornemme kendetegn: Tre løver på havblå bund.*

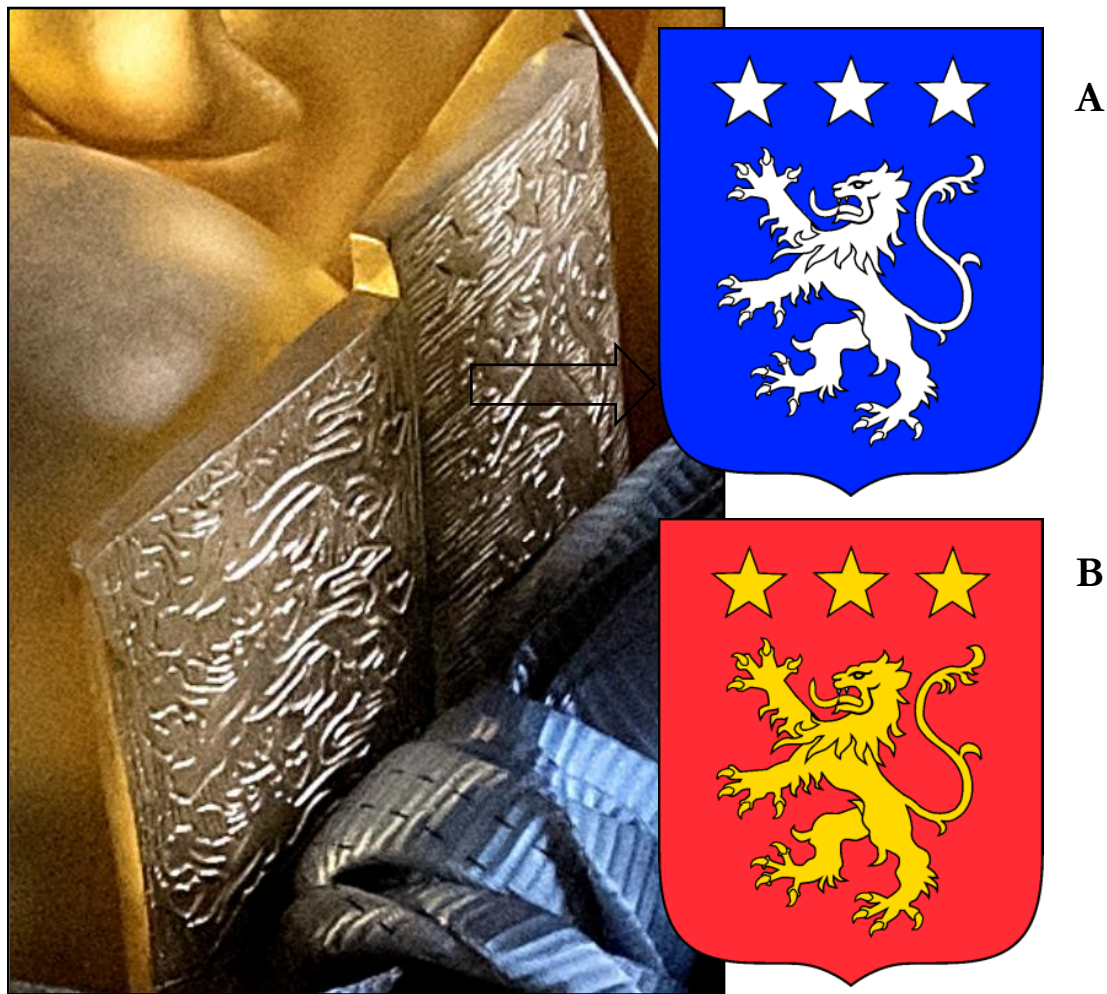

Med Dronning Margrethes tronbestigelse i 1972 ændredes det kgl. våben initieret af, at de hertugelige titler, der kun arves agnatisk, bortfaldt. Dette betød, at en række felter udgik. I hovedskjoldet felterne for *de Venders og Goters*, hele det hidtidige midterskjold for Holsten, Stormarn, Ditmarsken og Lauenborg, samt feltet for Delmenhorst i hjerteskjoldet, der derved kun kom til at bestå af det oldenborgske stamvåben. (Se f.eks. gennemgangen i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 27, 1973, s. 297.) Andre mindre ændringer var udformningen af korset, der firdeler hovedskjoldet og ikke længere skal ses og udformes som et ordenskors, men som korset i nationalflaget Dannebrog. Netop det oldenborgske våbens, i guld felt to røde bjælker, har en central placering som (agnatisk) stamvåben for det regerende hus, og får, som vist på figur 4, med den anvendte heraldiske skravering på gravmonumentet et meget iøjnefaldende udtryk.

Figur 4: Det kgl. våben af 1972 – i herteskjoldet ses stamhuset Oldenborgs våbenskjold. De to skjolde til højre viser (A) *forkert* tinkturgengivelse af Oldenborg-våbenskjoldet på grundlag af skraveringen på gravmonumentet og (B) korrekt tinkturgengivelse.

Af figur 3 til 5 fremgår, at alle heraldiske figurer såsom løver, hjerter, isbjørn og kroner er uskraverede (den simplest mulige heraldiske skravering), hvilket svarer til metallet sølv, mens våbenskjoldenes felter dvs. baggrunde i udtalt grad er skraverede. Med hensyn til felterne synes der at være anvendt en form for semikonsekvent skravering, hvilket igen bestyrker antagelsen om, at der er tale om en heraldisk skravering. Farven blå er korrekt vandret skraveret (se figur 4 – felterne for Unionen, Færøerne og Grønland); farven rød skraveres på to forskellige måder, henholdsvis som skråt fra sinister svarende til den heraldisk sjældne purpur (se figur 4 – Oldenborgs våben) og vandret svarende til farven blå (se figur 5 – Familien Monpezats våben); mens metallet guld konsekvent skraveret lodret dvs. som farven rød.

Figur 5: Prins Henriks våbenskjold – tildelt 17. juni 1968. Kvadreret af våbenskjoldene for Danmark (1. og 4. felt) og den franske familie Monpezat (2. og 3. felt). De to skjolde til højre viser (A) Monpezat-våbenet i den forkerte tinkturgengivelse ud fra gravmonumentets skravering og (B) den korrekte gengivelse af Monpezat-våbenskjoldet.

Diskussion

Det er tydeligt, at heraldikken på Dronning Margrethes II's gravmonument i Roskilde Domkirke placerer sig i den komplekse fællesmængde af heraldik som kunstform, heraldik som visuelt og semijuridisk kendingsmærke og det forhold, at kunstneren har lov til at søge sit eget unikke kunstneriske udtryk og lade alt være inspirationskilde (den kunstneriske frihed).

Våbenskjoldets essens er udtrykt ved dets blasonering dvs. den udtømmende beskrivelse af våbenskjoldets indhold. Et våbenskjold har siden middelalderen været brugt som et visuelt kendingsmærke for en person, slægt, juridisk enhed og tilsvarende, og kan som sådan ikke ændres. Kunstnerisk set kan repræsentationen, det kunstneriske udtryk af våbenskjoldet, variere over tid, men våbenskjoldets heraldiske essens skal være uændret. Kun derved overholdes formålet med våbenskjoldet: dets genkendelighed og dermed identifikation af, hvem det repræsenterer. Den heraldiske kommunikation er mulig, når heraldik indgår i en kontekst, således at man baseret på sædvane aflæser dette som heraldik og afkoder det visuelle budskab efter de normer og regler, heraldikken udsiger. I gravmonumentet *Sarkofag* er der således ingen problemer, når heraldiske

elementer f.eks. hjerter og isbjørn fra det kongelige våben tages ud og bruges i egen ret til at fortælle en historie. Eksempelvis kunne et af statsvåbenets hjerter (her ses bort fra, at der i heraldisk forstand er tale om søblade) i forening med hjertet som kærlighedens symbol skabe en fortælling om regentens kærlighed til landet, folket og sin ægtefælle. Udfordringen opstår, når der ændres i det samlede ensemble, der udgør våbenskjoldet, eller når man ændrer i alment anerkendte regler, der sætter modtageren af den visuelle kommunikation i stand til at oversætte til et specifikt våbenskjold. Her synes gravmonument mere udfordrende. Monumentet kan bruges som udgangspunkt for en grundigere diskussion af, i hvilket omfang man med udgangspunkt i den kunstneriske frihed kan ændre i et våbenskjold, velvidende at våbenskjoldet herved risikerer at ændres i en grad, så det ikke længere repræsenterer sit ophav.

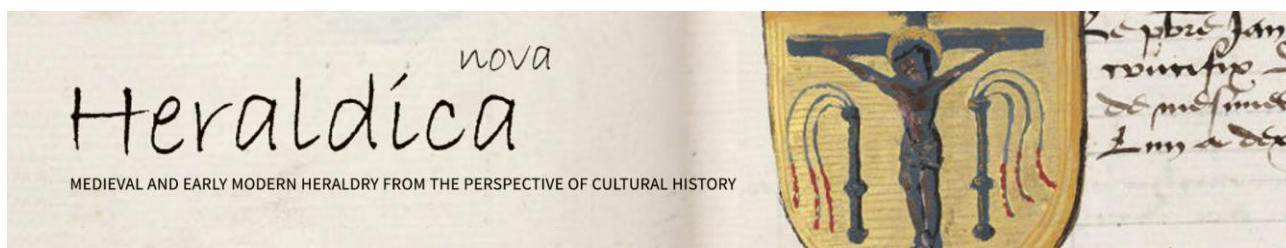
Indenfor heraldikken er det ikke ualmindeligt med diskussioner om anomalier i tinkturer, retning og placering af heraldiske figurer etc., og i hvilket omfang disse skal ses som egentlige utilsigtede fejl, eller om disse ændringer i forhold til normen (blasoneringen) var bevidste og dermed skal underlægges afkodning og eventuel tolkning. Set i lyset heraf er det interessant at identificere en potentiel, nutidig heraldiske fejl og forstå dens årsag. Hvilke spændende heraldiske diskussioner, den valgte skravering i Dronning Margrethes II's i øvrigt meget smukke gravmonument *Sarkofag* vil afstedkomme i en fjern fremtid, må stå hen i det uvisse.

Kilder:

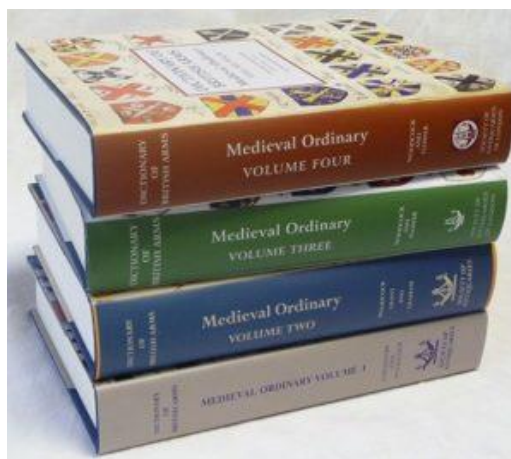
Det Danske Kongehus har udsendt en billedserie samt filmoptagelser der viser den sidste samling af monumentet. Materialet er blandt andet tilgængeligt på hjemmesiderne: <http://kongehuset.dk/hm-dronningens-gravmaele> og <https://www.dr.dk/nyheder/indland/15-aars-arbejde-fuldfoert-dronning-margrethes-gravmaele-er-nu-paa-plads> (Tilgået 2020-02)

Torben Birk

HERALDICA NOVA - DICTIONARY OF BRITISH ARMS

Från den allsidiga och innehållsmättade heraldiska websidan Heraldica Nova vill Nyhetsbrevet uppmärksamma detta bokverk från 2018: *Medieval Ordinary* i fyra band, kan läsas via Open Access.

In four volumes, the Dictionary of British arms gathers the known coats of arms from the British Isles from the beginning of heraldry up to 1530. Unlike other instruments like the Rietstap or the Siebmacher, here the coats of arms are not arranged by the names of their bearers but – as a so called “Ordinary” – by their figures. This approach makes it much easier to identify unknown coats of arms by the help of this dictionary.

That the Dictionary is build this way is also a result of its very interesting history, which goes back to 1926 when Lieutenant-Colonel G. B. Croft Lyons bequested the Society of Antiquarians in his will with £15.000 to encourage the study of Heraldry and especially to produce a revised edition of the “Ordinary of Arms” by John Woody Papworth published from 1847 to 1874. In 1940, the well-known Sir Anthony Richard Wagner became director and general editor of this project, to whom it owes its high scholarly standards, and the project picked up pace. In a few years, many thousands of cards with information about medieval coats of arms were written. Apparently, this was done by several volunteers also during the inactive periods of fire watching duties during the war years. So, already in 1943 there were more than 61.000 cards written on different coats of arms and their bearers.

Se vidare på <https://heraldica.hypotheses.org/6332>

DET BERLINGSKE VÅBEN – OGSÅ ET AVISHOVED

Ernst Heinrich Berling (1708-50) kom 1731 fra Mecklenburg til København, hvor han 1733 startede et trykkeri, der i familiens våben var symboliseret af en sættekasse. Det ses tydeligt i det segl, der blev brugt af sønnen, bogtrykker Georg Christopher Berling (1737-78). Det latinske valgsprog OB FRUCTUS ARDUA SCANDIT kan oversættes: ”Gennem vanskeligheder høstes lønnen”. Bestræbelserne for at hente frugterne symboliseres på hjelmen af den opstigende bjørn, der spiller på Berlings navn (tysk Bär = bjørn).

Det Berlingske familievåben i segl brugt af Georg Christopher Berling.
(Rigsarkivets seglsamling)

I 1749 begyndte familien Berling at udgive den avis, der senere kom til at hedde *Berlingske Tidende*, i dag *Berlingske*. Fra 1750 og i mange år derefter gengav avisen det kronede kongevåben øverst på forsiden. Det hang sammen med, at avisen, der oprindeligt hed *Kjøbenhavnske Danske Post-Tidender* og senere *De til Forsendelse med Posten allene privilegerede Kjøbenhavnske Tidender*, nød et særligt privilegium, idet den måtte bringe udlandsstof, og den havde pligt til at bringe officielle meddelelser. Fra 1808 hed avisen i en årrække *Den danske Statstidende*. I 1833 kom den til at hedde *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske Politiske og Avertissements-Tidende*. Da officielle meddelelser fra 1903 blev bragt i det af staten udgivne *Statstidende*, bortfaldt kundgørelsesprivilegiet for den Berlingske avis. Dermed var begrundelsen for at gengive kongevåbenet i bladets hoved også bortfaldet.

Statsministeriet havde siden 1920'erne påtalt det, når der forekom uhjemlet brug af rigsvåbenet og kongekronen. Straffeloven af 1930, der trådte i kraft i 1933, fik en paragraf, der gjorde misbrug af statskendetegn strafbar. I logisk forlængelse heraf pålagde Statsministeriet i 1935 Interessentskabet Berlingske Tidende og en række stiftstidender, at de skulle bringe brugen af statskendetegn til ophør, og henviste til, at anvendelsen var strafbar efter straffelovens § 132. Over for Aarhus Stiftstidende præciserede Statsministeriet, ”at der overhovedet ikke af private gennem Sædvane kan opnaas Ret til at benytte Statsmyndighedernes Kendetegn, idet en saadan Benyttelse i sig selv strider mod Forholdets Natur”. Interessentskabet Berlingske Tidende mente at have en gammel ret til at gengive rigsvåbenet og

anførte til støtte herfor, at man fra 1820 pligtskyldigt havde gengivet det i den skikkelse, det havde fået efter, at Norges øksebærende løve i 1819 var blevet udeladt af kongens våben.

Dansk kongevåben brugt af den Berlingske avis i 1700-tallet og igen i Weekendavisen.

Brugen af kongevåbenet havde hørt sammen med det privilegium, der var ophørt, og kunne følgelig ikke forsvares. Det erkendte Interessentskabet Berlingske Tidende og besluttede derfor at lade gengivelsen af kongevåbenet udgå "af de af Interessentskabet udgivne Tidender". Fra den 1. januar 1936 udkom *Berlingske Tidende*, som morgenavisen nu kom til at hedde, med familien Berlings våben i sit hoved, og det har siden prydet Danmarks ældste avis.

Fra 1845 var avisen udkommet i to daglige udgaver, en om morgenen og en om aftenen. Fra 1971 udkom *Berlingske Aftenavis* én gang om ugen og fik navnet *Weekendavisen*. Senere blev der i avisens hoved sat et kongevåben i en version, der havde været brugt, da avisen hed *Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender*. I et kronet firdelt skjold ses Danmarks, Norges, Slesvigs og Holstens våbenmærker. Under skjoldet er der to posthorn, og nedenunder står der ANNO 1749, avisens grundlæggelsesår. Brugen af dette våben stred imod den aktuelle lovgivning. Dertil kom, at brugen af et dansk rigsvåben med Norges løve ikke respekterede den erklæring, som Frederik VI i 1819 havde været nødt til at afgive over for den svensk-norske konge om for fremtiden at udelade den norske løve af det danske kongevåben. Rigsarkivet anmodede på et tidspunkt *Weekendavisen* om at undlade at bruge våbenet. Til sagsbehandlerens forbløffelse viste det sig, at avisen havde fået våbenet indregistreret som varemærke hos patentvæsenet, der på Rigsarkivets forespørgsel forklarede, at man ikke havde kunnet se, hvad mærket forestillede! Da det er meget vanskeligt at få en indregistrering annulleret, opgav Rigsarkivet at gøre mere ved sagen.

Men nu er det lysnet. I den udgave af *Weekendavisen*, der udkom den 31. januar 2020, var det problematiske og anakronistiske kongevåben borte. I stedet sås i avisens hoved det Berlingske våben i en version, som Gunnar Büllmann Petersen havde tegnet til morgenavisen i 1968. Den er genskabt i et samarbejde mellem skriftdesigneren Henrik Kubel og gravør Martin Mörck som led i et nyt generelt

design for hele avisen. Det Berlingske våben med skriftbånd og posthorn er udformet som en forenklet, stilistisk fortsættelse af det kongevåben, der lykkeligvis ikke længere bliver misbrugt.

Det Berlingske våben, der fra nu af bruges af Weekendavisen.

Nils G. Bartholdy

SKJOLDFRISER

På Steen Thomsens hjemmeside kan man nu finde en oversigt over skjoldefriser i Danmark:

<http://danbbs.dk/%7Estst/artikler/skjoldefriser.htm>

De kalkmalede våbenfriser er gamle, fra tidligt 1300-tal og frem til Reformationen, enkelte endda yngre. Dermed er de fleste nogle sekler ældre end våben på adelige ligsten og epitafier, så de kan give os data om adelsfolk og -slægter vi ellers ikke kendte.

Friserne er i farver, det er modsat de mange segl på dokumenter, og modsat de fleste våben-anetavler på ligsten. Det er en uvurderlig kilde til skjoldenes tinkturer (farver), meget ældre end adelsfruernes våbenbøger fra omkring 1600, og der er stadig nyheder at finde! Nyheder med et halvt årtusinde på bagen.

Farvestoffer forvitrer kemisk, det har den art. Og når kemien bliver en anden, gør kuløren også. Det kendte eksempel er blyhvidt, der optager svovl fra røg og prutter (!) Først gulner det, senere bliver det sort. Der er et blå farvestof der rødmer, og et rødt der bliver carry-gult. Når våbnene så blev malet op igen på grund af afskalning, så var det ofte de forvitrede farver der blev brugt, så her er en fæl fejlkilde.

Så der skal ekspertise til at tolke de farver eller farverester vi kan se i dag.

Listen omfatter følgende friser:

Sjælland m.m.

Gjorslev Hammershus Helsingør St Marie Helsingør St Olai Kronborg Kbh: Kong Hans sal
Maribo Nysted Ringsted Sorø

Fyn
Dalum Svendborg Klosterkirke

Jylland
Dråby Mols Randers Helligåndshus Randers St Morten Sæby Viborg Vrejlev i Vendsyssel
Aarhus Vor Frue

Sønderjylland
Haderslev

Skåne
Helsingborg St Maria Tosterup Ystad Gråbrödra

Listen er næppe komplet, og der kan sagtens være litteratur jeg ikke kender, så hvis du har bidrag vil jeg modtage dem med kyshånd. Eller bare med håndtryk og tak.

Steen Thomsen